

SUOMALAIS-UGRILAINEN KANSATIEDE

Ildikó Lehtinen

Kansatiede ja kulttuurihistoria ovat tärkeä osa hungarologiaa. Suomessa ja osittain Unkarissakin kansatiede on rakentunut suomalais-ugrilaiselle pohjalle, ja yhteinen tutkimustraditio on jatkunut aina meidän päiviimme asti. Esitykseni jäsentyy neljään ajanjaksoon, jotka edustavat samalla erilaisia tutkimussuuntauksia ja yhteistyömuotoja.

I 1889 – 1920

Tämän kauden tunnuslauseeksi sopivat M. A. Castrénin kuuluisat sanat: "Olen päättänyt näyttää Suomen kansalle, että me emme ole maailmasta ja maailmanhistoriasta irtireväisty, yksinäinen suokansa, vaan olemme sukulaissuhteissa ainakin kuudennekseen ihmiskuntaa." Nämä sanat on lausuttu 1844 Suomessa, mutta vastaava aatepohja vaikutti myös Unkarissa. Kielisukulaisuuden innoittamana lähdettiin vertailevan menetelmän avulla tutkimaan yhteistä kulttuuria ja yhteistä menneisyyttä. Kansatieteellisiä tutkimusmatkoja suunnattiin suomensukuisten kansojen pariin. Suomessa suomalais-ugrilaisen kansatieteen perustaja, A. O. Heikel turvautui tutkimuksissaan ja tutkimusmatkoillaan arkeologian muotosarjoja rakentavaan typologisoivaan tutkimusmenetelmään. Uusi teoreettinen näkemys saatiin Unkarista. Syksyllä 1898 saapui Helsinkiin János Jankó. Hänen teoriansa mukaisesti suomalais-ugrilaiset kansat muodostavat ikään kuin kolmion, jonka yhdessä kulmassa ovat ostjakit, toisessa suomalaiset ja kolmannessa unkarilaiset. Selvittämällä yhteisiä kulttuuripiirteitä ja vertaamalla niitä naapurikansojen kulttuuriin saatiin Jankón perusajatuksen mukaan selville, mitkä kulttuuripiirteet ovat alkuaan olleet yhteisiä suomalais-ugrilaiselle kantakansalle.

Jankón avustajana Valtion Historiallisessa Museossa oli maisteri U. T. Sirelius. Jankón kannustamana Sirelius innostui tutkimaan obinugrilaisten kulttuuria. Tuloksena oli yhteinen tutkimusmatka ostjakkien ja vogulien pariin eli Ostjakiin vuosina 1898–1901. Seuraavaksi Unkarin kansallismuseon nuori intendentti Vilmos Semayer pyysi päästä tutkimusmatkalle Venäjälle volgansuomalaisten tutkijan A. O. Heikelin mukaan vuonna 1902. Tällä kertaa Semayer hyötyi Heikelin seurasta ja kävivät yhdessä sekä Kazanissa että Tverissä.

Tutkimusmatkat olivat samalla esinehankintamatkoja Suomen ja Unkarin kansallismuseoiden kokoelmiin. Suomalaisia esineitä hankittiin Unkarin kansallismuseoon aina vuodesta 1841 lähtien, jolloin Antal Reguly välitti sinne suomalaisen

paljinsoljen. Béla Vikár kartutti suomalaiskokoelmia vuonna 1889. Suomen kansallismuseossa havahduttiin huomaamaan unkarilaisesineiden puute 1920-luvulla, jolloin rakennettiin suomalais-ugrilaista näyttelyä. Ensimmäisiä "kirjaeltuja tekstiilituotteita" ostettiin Unkarin kansatieteen ja taideteollisuuden näyttelystä Helsingissä vuonna 1923, ja nämä esineet edustivatkin Unkarin kansanomaista kultuuria maaliskuussa 1923 avatussa suomalais-ugrilaيسessa näyttelyssä.

II 1920 - 1958

Teoksessa 'Suomen suku' (1926-1934) Ilmari Manninen kiteytti suomalais-ugrilaisten kansatieteen merkityksen seuraavasti: "Suomen suku on todettavissa kielisukulaisuuden perusteella. Kansatieteellisten tosiasiain keinoin ei suomalais-ugrilaisten kansojen kulttuurin yhteinen alkujuuri sitä vastoin ole todistettavissa."

Suomalais-ugrilaيسessa kansatieteessä tutkimusmatkojen aika oli ohi. Tutkimuksen pääpaino siirtyi kotimaan talonpoikauskulttuurin kartoittamiseen. Yhteydet Unkarin kansatieteelliseen tutkimukseen eivät kuitenkaan katkenneet. Päinvastoin museoiden välinen yhteistyö voimistui. Esinevaihto vilkastui ja sen tuloksena järjestettiin omista unkarilaiskokoelmista Suomen kansallismuseossa vuonna 1931 Unkarin kansantaiteen näyttely.

Myös yhteiset suomalais-ugrilaiset kulttuurikongressit saivat alkunsa tänä kautena. Kansatieteen alalla ne merkitsivät tutkimusmenetelmien ja -tulosten vaihtoa. Suomalaiset kansatieteilijät tutustuivat unkarilaisten välityksellä keskieurooppalaisiin tutkimussuuntiin. Unkarilaiset kansatieteilijät saivat Suomesta vaikutteita kansatieteellisen filmauksen, ulkomuseoaatteen ja kartografian alalta.

Unkarin kansatieteeseen, etenkin kansantaiteeseen, Suomessa tunnettiin kiinnostusta laajemmaltikin. Suomen kansallismuseossa esitettiin heimoaateen innoittamana 'pustan kansan' kansantaidetta vaihtuvina näyttelyinä.

III 1958 -

Sota-ajan katkoksen jälkeen yhteistyö jatkui 1960-luvulta lähtien. Unkarin kansatieteellisen museon johtaja György Domanovszky kääntyi vuonna 1958 Suomen kansallismuseon puoleen ehdottaen esine- ja tutkijavaihdon elvyttämistä maittemme välillä. Seuraavana vuonna allekirjoitettiin Suomen ja Unkarin välillä kulttuurisopimus ja vuonna 1960 järjestettiin Budapestissa ensimmäinen fennougrikongressi. Siellä Kustaa Vilkuna esitti suomalaisia ja unkarilaisia kansatieteilijöitä pitkään askarruttaneen kysymyksen: "Onko erityistä suomalais-ugrilaista kansatiedettä?". Vastaus oli kielteinen. Kulttuuri-ilmiöiden levinneisyysalueet eivät noudata kansallisuus- eivätkä kielirajoja. Kuitenkin suomalais-ugrilaيسia kansoja, niiden elinkeinoja ja esineellistä kulttuuria tutkitaan yhä ja siihen Vilkunan

mielestä meitä velvoittavat kielentutkijoiden ja kansatieteilijöiden Kansallismuseoon keräämät arvokkaat esinekokoelmat. Lähtökohtana ei enää ole suomalais-ugrilaisen kantakansan kulttuurin rekonstruointi. Suomalais-ugrilaisen henkinen typologisoiva tutkimusmenetelmä on hylätty, ja käyttöön on otettu funktioon perustuva tutkimusmetodi. Kustaa Vilkun julistama tutkimusohjelma on edelleen ajankohtainen: "Olisi suuri kansatieteellinen tutkimuksen voitto, jos sekä Unkarissa että Suomessa ja eri tahoilla Neuvostoliittoa voitaisiin yhtäaikaista puuttua samantapaisiin probleemoihin ja koetettaisiin saattaa ne kullakin taholla ratkaisuun, minkä jälkeen vertailu olisi erittäin antoisaa suomalais-ugrilaiselle kansatieteelle ja yleiselle kulttuurihistorialle."

Museoalalla yhteistyö jatkuu perinteitä seuraten. Esinekokoelmia ja näyttelyitä vaihdetaan. Suomalais-unkarilaisen kulttuurisopimuksen konkreettisena tuloksena on ollut yli sadan esineen unkarilaiskokoelman saaminen Suomen kansallismuseoon vuonna 1960. Unkarin katoavasta talonpoikauskulttuurista saimme museomme kokoelmiin niin ikään edustavan talonpoikauskodin interiöörin Etelä-Unkarin Faddin kylästä vuonna 1980. Unkarin kansatieteellinen museo on esittäytynyt suomalaiselle museoyleisölle näyttelyillään vuosina 1970 ja 1973. Esinevaihtojen aika on päättymässä. Suomen kansallismuseon unkarilaiskokoelmat yltyvät lähes tuhatteen esineeseen. Tutkijalla on Suomessa mahdollisuus suorittaa kokoelmiemme pohjalta vertailevia tutkimuksia ja jatkaa niitä asiantuntijavaihdon puitteissa Unkarissa.

Museoiden välinen yhteistyö sai uusia ulottuvuuksia vuonna 1980, jolloin solmittiin tutkijavaihtosopimus muuseoviraston ja Unkarin Kansatieteellisen Museon, Kansallismuseon sekä Työväen historian museon välillä. Tutkijoilla on mahdollisuus perehtyä museokokoelmiin, tutkimusmenetelmiin, erilaisiin varastointi- ja arkistointijärjestelmiin, vieläpä osallistua kenttätöihin.

Uusinta yhteistyössämme ovat symposiumit, joista ensimmäinen pidettiin Turussa vuonna 1984. Symposiumin aihe 'Kulttuurin muutoksia Unkarissa ja Suomessa' kuvastaa molemmissa maissa vallitsevaa uutta tutkimussuuntaa, jonka tavoitteena on nykyajan ilmiöiden dokumentointi ja tutkiminen. Aihe on ajankohtainen sekä Suomessa että Unkarissa. Symposiumin esitelmät on julkaistu Suomessa (Cultural changes. Ethnos-toimite 6, Helsinki 1985). Toinen symposiumi järjestettiin Unkarissa kesällä 1986.

Yhteiset symposiumit osoittavat, että vastoin suomalais-ugrilaisuuden rasettia meillä on yhteinen tutkimusproblematiikka ja siten yhteisiä tutkimustehtäviä ja menetelmiä.

IV Tavoitteita

Tutkimustehtävät ja -menetelmät koskevat mm. maaseutu- ja kaupunkikulttuurien vuorovaikutusta sekä muutosprosessia laajeten muihin ajankohtaisiin kansatieteellisiin ongelmiin.

Kansatieteellisistä bilateraalisista symposiumeista toivotaan saatavan jatkuvaa, kolmen vuoden välein tapahtuva toimintamuoto. Fennougristikongressien merkitys tieteen suurkatselmuksena jatkuu edelleen.

Symposiumtoimintaan on tarkoitus tulevaisuudessa lisätä yhteinen kenttätö-pohjainen tutkimusohjelma. Aiheena saattaisi olla kaupunkilaistuminen ja teollistuminen sekä elinkeinorakenteessa tapahtuneet muutokset. Unkarilaiset kansatieteilijät välittävät Suomeen keskieurooppalaista metodiikkaa ja problematiikkaa, suomalaiset taas Unkariin pohjoismaisia vaikutteita.